

مجالس عسکریہ

تَدْوِينُ وَتَرْتِيبُ
مُجْمَعِ الْمُمْتَخَرِقِ

0300-4235958

[illegible]

تعارف کتاب

نام کتاب	----- مجالس علماء
تحریر	----- پیرزادہ اقبال احمد فاروقی
موضوع کتاب	----- علمائے کرام کی یادیں
ماخذ	----- اوراقِ جہانِ رضا
تعارف کتاب	----- پیرزادہ اقبال احمد فاروقی
مقدمہ کتاب	----- جس کا رواں - سردار محمد اکرم بٹر، ایڈووکیٹ
تمہیدی باتیں	----- محمد عالم مختار حق
تحریر	----- سردار محمد اکرم بٹر، ایڈووکیٹ
مرتب و نگران طباعت	----- محمد عالم مختار حق
سال تالیف و ترتیب	----- ۱۴۲۸ھ / ۲۰۰۷ء
ناشر	----- مکتبہ نبویہ گنج بخش روڈ، لاہور
طابع	----- کاروان پریس، لاہور
قیمت	----- ۳۰۰ روپے

ملنے کے پتے

مکتبہ نبویہ گنج بخش روڈ، لاہور ○ ضیاء القرآن پبلی کیشنز، لاہور ○ شبیر برادرز، اردو بازار، لاہور ○ مکتبہ قادری رضوی، گنج بخش روڈ، لاہور ○ تمام دینی مکتبے جو ملک کے کسی حصے میں کام کر رہے ہیں۔

ترتیب مضامین کتاب

• علمائے کرام — یادوں کے جھروکوں سے (پیرزادہ اقبال احمد فاروقی) ۱۵	
• تمہیدی باتیں (محمد عالم مختار حق) ۲۰	
• جس کا رواں (سردار محمد اکرم بٹر ایم۔ اے) ۲۸	
• خیابانِ رضا کے گل ہائے خوش رنگ ۳۳	
• حکیم اہلسنت حکیم محمد موسیٰ امرتسری مدظلہ العالی ۳۴	
• پروفیسر ڈاکٹر محمد مسعود احمد صاحب ایم اے ۳۴	
• پروفیسر شاہ فرید الحق صاحب مدظلہ العالی ۳۵	
• سید ریاض علی شاہ صاحب قادری دامت برکاتہم العالیہ ۳۵	
• علامہ شمس الحسن شمس صاحب بریلوی مدظلہ العالی ۳۵	
• پیر سید صاحبزادہ محمد فاروق القادری ایم اے مدظلہ العالی ۳۶	
• ابو داؤد حضرت مولانا محمد صادق صاحب رضوی مدظلہ العالی ۳۶	
• صاحبزادہ سید و جاہت رسول صاحب قادری مدظلہ العالی ۳۶	
• علامہ سید شجاعت علی صاحب قادری مدظلہ العالی ۳۷	
• حضرت مولانا علامہ عبدالکیم شاہ جہانپوری مدظلہ العالی ۳۷	
• مولانا سید نور محمد صاحب قادری مدظلہ العالی ۳۷	
• ڈاکٹر پروفیسر مجید اللہ قادری ایم اے ۳۷	
• پروفیسر محمد ابرار احمد صاحب ایم اے ۳۸	
• علامہ محمد احمد صاحب مصباحی (انڈیا) ۳۸	
• مولانا عبدالحق رضوی صاحب بنارس (انڈیا) ۳۹	

۷۹	قاری محمد امانت رسول صاحب رضوی مدظلہ العالی
۸۰	مولانا محمد انور علی رضوی ایم اے
۸۰	مولانا شاہاب الدین رضوی مدظلہ العالی
۸۲	لاہور کے علمائے کرام کی یادیں
۸۲	مولانا محمد نبی بخش حلوانی مدظلہ العالی
۸۳	مولانا غلام وین مدظلہ العالی
۸۴	مولانا محمد بخش مسلم مدظلہ العالی
۸۵	مولانا محمد شریف نوری مدظلہ العالی
۸۷	مولانا غلام مرشد
۸۷	ابوالبرکات سید احمد قادری اشرفی
۸۸	مفتی محمد حسین نعیمی
۹۰	ابوالحسنات سید محمد احمد قادری
۹۰	مولانا محمد عمر اچھر وی
۹۲	لاہور کی علمی شخصیات
۹۲	سید امانت علی بخش نظامی مدظلہ العالی
۹۳	مفتی الشیخ نبیل جمیل احمد شریقی مدظلہ العالی
۹۵	مولانا علم الدین چلمی مدظلہ العالی
۹۸	مولانا عبدالقیوم ہزاروی مدظلہ العالی
۹۸	قاری صدر الدین مدظلہ العالی
۱۰۰	قاری عبدالغفور ہزاروی مدظلہ العالی
۱۰۱	مولانا سلیم اللہ مدظلہ العالی
۱۰۲	قاری محمد طفیل امیر تسری مدظلہ العالی
۱۰۳	خطیب اعظم مولانا غلام محمد ترمذی مدظلہ العالی
۱۰۴	مولانا غلام معین الدین نعیمی مدظلہ العالی

۴۹	پروفیسر سید جمال الدین صاحب - ایم اے نئی دہلی
۵۰	مولانا محمد مرید احمد صاحب چشتی مدظلہ العالی
۵۰	مولانا جلال الدین احمد صاحب رضوی
۵۲	قادر اہل سنت الشاہ احمد نورانی صدیقی مدظلہ العالی
۶۰	خیابان رضا کے گل باغے صدر رنگ
۶۰	شہزادہ مولانا محمد حامد رضا قادری برکاتی مدظلہ العالی
۶۲	مولانا عبد السلام چیل پوری مدظلہ العالی
۶۳	ملک العلماء مولانا ظفر الدین رضوی مدظلہ العالی
۶۴	مولانا محمد امجد علی اعظمی مدظلہ العالی
۶۶	صدرالافاضل مولانا نعیم الدین چشتی سراہا ہادی مدظلہ العالی
۶۷	مولانا احمد اشرف جیلانی چکھو چھوی
۶۸	حضرت مولانا سید یدار علی شاہ الوری مدظلہ العالی
۶۹	مولانا احمد علی رحمہ اللہ مدظلہ العالی
۷۰	مبلغ اسلام شاہ محمد عبدالعلیم صدیقی مدظلہ العالی
۷۲	سلطان الوداعین مولانا عبدالاحد قادری مدظلہ العالی
۷۳	حضرت مولانا محمد رحیم بخش قادری مدظلہ العالی
۷۴	مولانا حاجی لعل خاں قادری مدظلہ العالی
۷۴	مفتی اعظم ہند محمد مصطفیٰ رضا خاں ندوی مدظلہ العالی
۷۵	مفتی برہان الحق چیل پوری مدظلہ العالی
۷۵	امین الفتوی مفتی محمد شفیع قادری مدظلہ العالی
۷۷	حضرت مولانا حسنین رضا خاں بریلوی مدظلہ العالی
۷۸	خیابان رضا کے گلہائے رنگارنگ
۷۸	مولانا غلام رسول صاحب سعیدی مدظلہ العالی
۷۸	مفتی غلام سرور قادری مدظلہ العالی

۱۳۷	روحانی مجالس
۱۳۸	● اہلی سنت کے جلسوں پر ایک نظر
۱۳۸	حضرت سید محمد محدث چکھو چکھوی رحمہ اللہ
۱۴۱	مولانا احمد دین درگاہی رحمہ اللہ
۱۴۳	مولانا شمس الدین مرحوم
۱۴۷	● علماء کرام کی یادیں
۱۴۷	صدرالافاضل سید نعیم الدین مراد آبادی رحمہ اللہ
۱۵۰	حافظ مظہر الدین رحمہ اللہ
۱۵۳	آقا بیدار بخت مرحوم
۱۵۶	● علماء کرام کی مجالس
۱۵۶	علامہ عبدالحی کوکب رحمہ اللہ
۱۵۹	حکیم محمد موسیٰ امرتسری رحمہ اللہ
۱۶۰	محمد ابراہیم علی چشتی مرحوم
۱۶۳	لاہور میں چارونو جوانوں کا عہد
۱۶۵	● لاہور کے خطیبوں کی روایتیں
۱۶۶	مولانا محمد بخش مسلم بی۔ اے مرحوم
۱۶۶	مناظر اسلام مولانا محمد اجہر دی رحمہ اللہ
۱۶۷	مولانا محمد شریف نوری رحمہ اللہ
۱۶۷	مولانا غلام محمد ترم رحمہ اللہ
۱۶۸	● مفتی محمد حسین نعمی رحمہ اللہ
۱۶۹	علامہ علاء الدین صدیقی رحمہ اللہ
۱۶۹	سید انانت علی شاہ نظامی رحمہ اللہ
۱۶۹	مولوی محمد عمر رحمہ اللہ
۱۷۰	● غیر سنتی علماء کے خطابات

۱۰۵	مولانا محمد مہر الدین نقشبندی رحمہ اللہ
۱۰۸	● یادوں کے چراغ
۱۰۸	علامہ غلام قادر اشرفی رحمہ اللہ
۱۱۰	مولانا مشتقی محمد عبدالعزیز منگولی رحمہ اللہ
۱۱۱	صوفی غلام حسین گجروی رحمہ اللہ
۱۱۳	مولانا خیر الدین فلسفی "سائیکس بابا"
۱۱۵	حافظ محمد نواز نقشبندی رحمہ اللہ
۱۱۷	● سچ بولنے والے گراماں مایہ
۱۱۷	مفتی اعجاز ولی خاں رضوی رحمہ اللہ
۱۱۹	حضرت مولانا فضل عثمان فاروقی مجددی رحمہ اللہ
۱۲۱	سید محمد مصدوم شاہ گیانی نوری رحمہ اللہ
۱۲۳	● صائم چشتی رحمہ اللہ
۱۲۸	لاہور کے جلسوں پر ایک نظر
۱۲۸	سید عطاء اللہ شاہ بخاری احرار کے جلسہ میں
۱۳۰	کاغذی لیزروں کے جلسے
۱۳۱	مولانا شبیر احمد عثمانی کی تقریر
۱۳۲	● مجلس احرار کے جلسے
۱۳۳	مسلم لیگ کے جلسے
۱۳۴	لاہور کے دینی جلسے
۱۳۴	سجدہ پر خان کے جلسے
۱۳۵	● دیوبندی جلسے
۱۳۵	دہلی کے جلسے
۱۳۶	شیعہ مجالس
۱۳۶	● قادیانی جلسے

۲۲۶	مولانا غلام محمد گوئی بریلوی
۲۲۷	مولانا مسعود حسین بزدی بریلوی
۲۲۸	مولانا غلام وکیل قصوری بریلوی
۲۲۹	مجمع تہذیب علی شاہ لائٹ بریلوی
۲۳۰	مولانا باغ علی نسیم بریلوی
۲۳۱	مجمع زاد و اقبال احمد فاروقی
۲۳۲	حافظ محمد عالم سیالکوٹی بریلوی
۲۳۳	صوفی غلام حسین کجروٹی بریلوی
۲۳۴	تفسیر نبوی
۲۳۵	کاروان علم و فضل کی عالم بھاکو داگی
۲۳۶	مجمع کرم شاہ لائٹ بریلوی
۲۳۷	مجمع محمد حسین نسیمی بریلوی
۲۳۸	مولانا احمد حسن نوری بریلوی
۲۳۹	مولانا انوار اسلام رضوی بریلوی
۲۴۰	مولانا ظیل احمد قادری بریلوی
۲۴۱	لاہوری بادشاہی مسجد اور اس کے خطیب
۲۴۲	مولانا پار محمد بریلوی
۲۴۳	شاہی مسجد پر شیعوں کی امامت کا تنازعہ
۲۴۴	لاہوری مسجد سکھوں کے قبضہ میں
۲۴۵	شاہی مسجد کی وائزیری کے بعد پہلا خطیب
۲۴۶	مولانا احمد دین گوئی بریلوی
۲۴۷	مولانا غلام محمد گوئی بریلوی
۲۴۸	مولانا محمد شفیق گوئی بریلوی
۲۴۹	پروفیسر مولانا محمد زاکر گوئی بریلوی

۱۷۱	اگراری خطیب
۱۷۲	ایک نورانی محفل کا تذکرہ
۱۷۳	علامہ کرام کی لطیف یادیں
۱۷۴	مولانا محمد بخش مسلم۔ بی۔ اے
۱۷۵	مولانا غلام محمد ترم بریلوی
۱۷۶	خطیب پاکستان مولانا غلام دین، انجمن شہداء لاہور
۱۷۷	مولانا نورانی اور مولانا ازہری کا ایک جلسہ
۱۷۸	اہل شغف کے مقررین کی اعزازی خدمات
۱۷۹	دارالعلوم نعمانیہ لاہور کے علماء کرام
۱۸۰	اہل علم و فضل کی لطیف یادیں
۱۸۱	حضرت میر مہر علی شاہ کولہوی بریلوی
۱۸۲	مولانا محمد نبی بخش حلوانی نقشبندی بریلوی
۱۸۳	تحریف القرآن پر ایک مناظرہ
۱۸۴	ایوانور مولانا محمد بشیر کوٹلی بولہاراں
۱۸۵	مولانا محمد عمر اچھروی بریلوی
۱۸۶	مولانا مفتی شجاعت علی قادری مرحوم
۱۸۷	علامہ کرام کی نصیحتیں یادیں
۱۸۸	محمد یوسف گنبد
۱۸۹	مولانا محمد سعید نقشبندی، خطیب داتا گنج بخش
۱۹۰	علامہ کرام کی یادوں کے چراغ
۱۹۱	صدرالشاہان پیر فضل عثمان قادری بریلوی
۱۹۲	مولوی نور محمد امین آبادی مرحوم
۱۹۳	حضرت مولانا محمد نبی بخش حلوانی نقشبندی بریلوی
۱۹۴	مولانا غلام قادری بھیروی بریلوی

- ۳۰۸ مولانا محمد نبی بخش حوالی رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۰۹ لاہور کے اخبارات کے دفاتر
- ۳۱۰ جامع مسجد شاہ محمد نوح قادی رحمۃ اللہ علیہ کے خطیب
- ۳۱۱ گورنر بنجاب سردار عبدالرب نشت اور میر محمد امیر شاہ قادی رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۱۱ دارالعلوم تہذیب الاحناف لاہور
- ۳۱۲ مولانا محمد بخش مسلم رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۱۲ مولانا محمد شریف نوری رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۱۳ مولانا محمد عمر امجدی رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۱۴ مولانا غلام دین رحمۃ اللہ علیہ (انجمن شیعہ)
- ۳۱۵ پیر زادہ اقبال احمد فاروقی
- ۳۱۵ لاہور خطیبان اہل سنت کا گہوارہ
- ۳۱۵ مولانا نور محمد امجدی آبادی
- ۳۱۶ مولانا سودودی میدان خطابت میں
- ۳۱۶ حکیم محمد موسیٰ امترسری رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۱۷ تحریک ختم نبوت
- ۳۱۸ جامعہ نعیمیہ کے جلسوں کی رونقیں
- ۳۱۹ لاہور کے جلسے
- ۳۱۹ پیر حیدر شاہ کے مہفل
- ۳۲۰ تعلیمات کے ماہر ملانے کرام
- ۳۲۲ آسمان اہل سنت کے ڈھلتے ہوئے سورجوں پر ایک نظر
- ۳۲۲ مجاہد ملت مولانا محمد عبدالستار خان نیاز رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۲۴ مولانا خدا بخش اختر شجاع آبادی
- ۳۲۵ مولانا غلام علی اشرفی اوکاڑی رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۲۸ مجاہد ملت مولانا محمد عبدالستار خاں نیاز رحمۃ اللہ علیہ - سرفہ

- ۲۶۴ پروفیسر سید احمد علی شاہ ٹالوی رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۶۴ مولانا مہوان حسین مجددی رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۶۵ مولانا غلام مرشد رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۶۷ مولانا عبدالقادر آزاد (دیوبندی)
- ۲۷۰ روشنی سے ایک جلا انسان (جسٹس پیر محمد کرم شاہ لاہوری)
- ۲۷۵ شیخ الحدیث حافظ محمد عالم سیالکوٹی رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۸۱ بھائی دروازہ - لاہور کا مٹی خیابان
- ۲۸۲ ذاکر مولوی محمد شفیع
- ۲۸۴ علامہ اقبال کی رہائش گاہ
- ۲۹۲ فقیر عزیز الدین رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۹۳ مولانا محرم علی چشتی رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۹۵ حکمائے لاہور کے خاندان
- ۲۹۶ مولانا غلام قادر بھیروی رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۹۷ مولانا فیض الحسن سہارنپوری رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۹۸ مولانا عبدالحکیم کلانوری رحمۃ اللہ علیہ
- ۲۹۹ مفتی محمد عبداللہ ٹوکی رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۰۰ مولوی محمد حسین آزاد
- ۳۰۱ مرشاد الدین مرحوم
- ۳۰۲ مولانا تاج الدین احمد منصرم، انجمن نعمانیہ
- ۳۰۳ علامہ اقبال کے اساتذہ سخن
- ۳۰۴ دارالعلوم نعمانیہ
- ۳۰۶ لاہور کے پچاس سالہ خیابان علم سخن پر ایک نظر
- ۳۰۶ مولانا ابوالحسن سید محمد احمد قادری رحمۃ اللہ علیہ
- ۳۰۷ قادی محمد شیل امترسری رحمۃ اللہ علیہ

- ۳۹۱ علامہ شاہ احمد نورانی کے غیر سیاسی شب و روز
- ۳۹۷ لاہور کی چھوٹی مسجدوں کے بڑے بڑے علماء
- ۳۹۷ مولانا محمد نبی بخش حلوانی
- ۳۹۸ ایک افغانی عالم دین
- ۳۹۸ مولانا سلطان محمود
- ۳۹۹ حافظ محمد عالم
- ۳۹۹ مولانا محمد سعید نقشبندی
- ۳۹۹ سید حیدر شاہ
- ۴۰۰ مولوی نیاز علی
- ۴۰۰ مولانا عبدالغفور نقشبندی
- ۴۰۰ حافظ امام محمد
- ۴۰۱ حافظ صدر الدین (ناہینا)
- ۴۰۱ ابوالحسن سید محمد احمد قادری
- ۴۰۲ حافظ عبدالعزیز
- ۴۰۳ سیرازادہ اقبال احمد فاروقی علماء کے حصر میں
- ۴۰۳ ڈاکٹر محمد مظاہر لاشرنی البیلانی
- ۴۰۴ مولانا کوکب نورانی
- ۴۰۴ مفتی محمد عبدالقیوم ہزاروی
- ۴۰۵ مولانا محمد رفیع مجاہد نقشبندی
- ۴۰۶ ضیاء الحسن اشرفی
- ۴۰۸ میاں جمیل احمد شہر قیوری مدظلہ العالی
- ۴۱۱ حضرت مولانا محمد نبی بخش حلوانی
- ۴۱۸ علامہ کرام کی رنگین یادیں
- ۴۱۸ مولانا قیوم امجدی عرفانی

- ۳۳۶ حکیم محمد موسیٰ امرتسری
- ۳۴۷ الفت و محبت کا ایک اور چراغ بجھ گیا
- ۳۵۰ مرزا استاد غلام قادر بھی چلے گئے
- ۳۵۲ ”مرکزی مجلس رضا“ کے نئے منے مجلس
- ۳۵۲ پیر محمد حسن شانوری اگیلائی مدظلہ العالی
- ۳۵۷ مرکزی مجلس رضا کے ارباب سخن
- ۳۵۷ مولانا مفتی محمد خاں صاحب قادری مدظلہ العالی
- ۳۵۹ پروفیسر میر الحق کھنکی ایم۔ اے
- ۳۶۲ تحریک پاکستان کا ایک جان نثار سپاہی مولانا محمد بخش مسلم
- ۳۶۶ مرکزی مجلس رضا کے کچھ اور مجلسی
- ۳۶۶ خلیل احمد ناچھیاں منڈی
- ۳۶۹ محمد پیر قادری ”مدیر افکار رضا“ بہمنی
- ۳۷۳ علامہ کرام کی یادیں..... مجلسی لطائف کی روشنی میں
- ۳۷۴ مولانا عبدالغفور ہزاروی
- ۳۷۵ مولانا محمد شریف نوری قصوری
- ۳۷۶ مولانا نور محمد امجد آبادی
- ۳۷۹ حضرت مفتی محمد حسین نعمی
- ۳۸۰ مولانا غلام محمد ترنم
- ۳۸۱ مولانا حبیب الرحمن لدھیانوی
- ۳۸۲ مولانا محمد یحییٰ فلسفی
- ۳۸۳ غنچہ اسرار شورش کاشمیری
- ۳۸۵ علامہ کرام کی شیریں یادیں
- ۳۸۵ مولانا نور نیازی
- ۳۸۸ ابوالنور مولانا محمد شیر کوٹی اوباراس (سیالکوٹ)

علمائے کرام — یادوں کے جھروکوں سے

ہجرت زادہ اقبال احمد فاروقی

علمائے کرام پاکستان اسلام کے وہ مہکتے پھول ہیں۔ جن کی خوشبوؤں سے سارا عالم اسلام مہک رہا ہے۔ صدیوں سے یہ پھول اپنے اپنے انداز میں کھلتے رہے۔ اور ہمارے اسلام کو خوشبو دینے سے رسول سے مہکاتے رہے ہیں۔ پاکستان کی تحریک، تفکیر، ایمان اور اس کی بقا کے لئے جن علمائے ذی شان نے حصہ لیا تاریخ میں ان کا نام نہ مٹے گی۔

دولت میں لکھی گیا ہے۔

زیر مطالعہ کتاب ”محاسن علماء“ میرے مشاہدات، میری یادوں اور میرے ادنیٰ، میری عقیدتوں کا وہ گلدستہ ہے جو اہل محبت کے دل و دماغ کو مہکا دے گا۔ پاکستان بن رہا تھا۔ آزادی کی باد بھاری چل رہی تھی میں ایک طالب علم تھا۔ تحریک پاکستان میں علمائے کرام تقریریں کرتے تو میں ان کی محاسن میں حاضر رہتا۔ پاکستان کا لگے وقت کے بلند پایہ علماء خصوصاً خوش بیان خطیبوں، شطرنوا شاعروں اور نکتہ سنج لوگوں کی محاسن میں بیٹھنے کا موقع ملا۔ میں ان محاسن کی یادوں کو اپنے دل و دماغ کی گہرائیوں میں محفوظ کرتا رہا۔

تدریسی اور تعلیمی اداروں سے ہٹ کر مجھے ایسے خطیبوں اور مقررین کی تقاریر کا موقع ملا۔ جو اپنی زور پیمانی سے چلتے چالوں کو روک دیا کرتے تھے۔ جو ساری مادی باتیں تقریر کرتے تو اپنے سامعین کو اکٹھا کرنے نہ دیتے۔ بعض ایسے خوش کلام

- مولانا احمد دین درگاہی ۴۲۱
 ہجرت زادہ اقبال احمد فاروقی ۴۲۲
 یادیا مہربان آید تھی! ۴۲۶
 پروفسر علامہ محمد حسین آسی نور اللہ مرقدہ ۴۲۶
 خطیب پاکستان مولانا محمد شفیع اذکاروی ۴۳۱
 مرکزی مجلس رضا کے شیریں بیان مجلسی ۴۳۴
 سید میر احمد شاہ بخاری جلال پور رنجاناں (گجرات) ۴۳۴
 فضیلت اشخ حکیم عارف خانی ۴۳۷
 نعیم عزیز طالب علم ایم۔ اے سیاست ۴۳۹
 مرکزی مجلس رضا کے خوش گفتار مجلسی ۴۴۰
 حافظ محمد شاہ اقبال ۴۴۱
 صابر حسین شاہ بخاری ۴۴۲
 محمد رفیع مجاہد نقشبندی ۴۴۳
 محبوب الرسول قادری ۴۴۳
 سرخاب خاں مقبوری ۴۴۴
 بانی مرکزی مجلس رضا حکیم محمد موسیٰ امرتسری ۴۴۶
 خاتمة الکتاب ۴۵۶